

Тарашкевіч Браніслаў

ЗА ПРАВА ЛЮДЗЬМІ ЗВАЦЦА

Нарадзіўся 20.1.1892 г. ў сялянскай сям'і на Віленшчыне ў засценку Маціолішкі (цяпер тэрыторыя Літвы). У сям'і размаўлялі па-беларуску, але ў пачатковай школе пачаў чытаць па-польску і па-руску.

У 1911 г. скончыў Віленскую гімназію з сярэбраным медалём і паступіў вучыцца на гісторыка-філалагічны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта. Вывучаў французскую, нямецкую, іспанскую і літоўскую мовы, чытаў па-англійску. Выдатная лінгвістычная падрыхтоўка ў далейшым дазволіла яму працаваць над граматыкай беларускай мовы, рабіць пераклады з польскай і лацінскай моў.

Універсітэцкія гады былі для Тарашкевіча школай грамадскай работы, ён быў актыўным арганізатарам беларускага зямляцтва, затым старшынёй Беларускага навукова-літаратурнага гуртка пры ўніверсітэце, якім кіраваў прафесар граф Б.І.Эпімах-Шыпіла. Студэнты, якія былі членамі гэтага гуртка, рыхтавалі навуковую базу беларускага нацыянальнага адраджэння, дапамагалі суполцы «Загляне сонца і ў наша аконца».

У 1916 г. Тарашкевіч скончыў ўніверсітэт і па хадаініцтву прафесуры застаўся прыватдацэнтам на кафедры рускай мовы і літаратуры. Навукова сфарміраваны і палітычна падрыхтаваны 24-гадовы малады чалавек інтэнсіўна працаваў над завяршэннем граматыкі беларускай мовы і актыўна ўключыўся ў палітычнае жыццё краіны. Калі ў 1916 г. ўзнавіла сваю дзейнасць Беларуская сацыялістычная грамада (БСГ), Тарашкевіч стаў членам яе левага крыла, у якім былі З.Жылуновіч і А.Чарвякоў. Гэтая частка БСГ выступала за нацыянальна-культурную аўтаномію Беларусі ў рамках Расіі, у адрозненне ад «нсаалежнікаў», якія выступалі за самастойную беларускую дзяржаву.

У 1918 г. А.Гарун, С.Рак-Міхайлоўскі, браты І. і А. Луцкевічы ўтварылі Беларускую сацыял-дэмакратычную партыю (БСДП), членам якой стаў і Тарашкевіч. Задачай гэтай партыі было стварэнне незалежнай дэмакратычнай рэспублікі эвалюцыйным шляхам.

Перыяд 1918—21 гг. быў для Браніслава Тарашкевіча перыядам хваляванняў, ваганняў і канчатковага выбару шляху. Ішла гра-

мадзянская вайна, Беларусь была арэнай жорсткіх баёў.

Летам 1918 г. Тарашкевіч з Петраграда праз Фінляндыю прабірасца ў Вільню, прыкладае шмат намаганняў каб адкрыць беларускія школы. У гэты час ён выдае сваю вядомую «Беларускую граматыку для школ», працуе на ніве адукацыі і асветы народа. У 1919 г. ён працаваў выкладчыкам беларускай і грэчаскай моў у Мінскім беларускім педагогічным інстытуце, у 1920 г. — рэферэнтам дэпартаменту асветы т. зв. Сярэдняй Літвы, у 1921—22 гг. — дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі. У 1921 г. Тарашкевіч стаў адным з заснавальнікаў і кіраўнікоў Таварыства беларускай школы (ТБШ).

Намаганнямі дзеячоў нацыянальнага адраджэння ў пачатку 20-х гадоў на тэрыторыі Заходняй Беларусі было адкрыта каля 200 беларускіх школ, настаўніцкая семінарыя ў Барунах, гімназія і настаўніцкія курсы ў Радашковічах.

Мемарыяльная дошка на доме, дзе жыў і працаваў Браніслаў Тарашкевіч.

У 1921 г. беларускія адраджэнцы зразумелі, што Польшча не дасць Беларусі самастойнасці і дзяржаўнасці. Пачынаецца барацьба за захаванне нацыянальнай самабытнасці і культуры беларусаў з выкарыстаннем легальных і нелегальных структур і сродкаў: грамадскіх арганізацый, парламента, падпольнай партыйнай работы, забастовак і маніфестацый. Пачаткам барацьбы сталі выбары ў сэйм 1922 г. Тарашкевіч уваходзіць у Беларускі цэнтральны выбарчы камітэт і вядзе барацьбу за месцы ў сэйме Польшчы для беларускага народа. У выніку ў сэйм было абрана 11 дэпутатаў (паслоў) ад беларусаў і 3 у сенат. Яны ўтварылі Беларускі пасольскі клуб, старшынёй якога абралі Браніслава Тарашкевіча. З 1923 г. яго пастаянным месцам жыхарства былі Радашковічы. Выкарыстоўваючы правы пасла, Тарашкевіч вядзе барацьбу за перадачу зямлі сялянам без выкупу, навучанне ў школах на беларускай мове, тэрытарыяльную аўтаномію.

У 1923 г. ў выступленні ў сэйме ён заявіў: «Мы пераступілі парог сэйма Рэчы Паспалітай... каб не толькі перад Польшчай, але і перад усім светам засведчыць, што жыве народ беларускі...». У хуткім часе Тарашкевіч зразумеў, што польскія ўлады не выконваюць патрабаванні працоўных Заходняй Беларусі і легальныя формы барацьбы не прыносяць поспеху. Ён наладжвае кантакты з кіраўнікамі КПЗБ, а ў снежні 1925 г. ўступае ў партыю і ўдзельнічае ў 3-й канферэнцыі КПЗБ у Маскве. У гэтым годзе рэвалюцыйна настроеныя дэпутаты сэйма на чале з Тарашкевічам выходзяць з Беларускага пасольскага клуба і утвараюць сваю фракцыю — Пасольскі клуб Беларускай сялянска-работніцкай грамады. А ў чэрвені 1926 г. Беларуска-сялянска-работніцкая грамада (БСРГ) пачала працаваць як легальная масавае арганізацыя.

Менш чым праз год Грамада налічвала каля 2 тыс. арганізацый і каля 120 тыс. членаў. Узначаліў Грамаду Браніслаў Тарашкевіч. Трыбунай Грамады былі газеты «Беларуская ніва» і «Беларуская справа». Грамада працавала ў цесным кантакце з Таварыствам беларускай школы. Масавы народны рух напужаў польскія ўлады і ўжо ў 1926 г. пачаліся праследаванні членаў Грамады. У студзені 1927 г. пракацілася хваля арыштаў членаў гэтай арганізацыі. Сярод арыштаваных тады быў і Б.Тарашкевіч. Дзейнасць Грамады была забя-

ронена. У лютым — маі 1928 г. ў Вільні судзілі 56 кіраўнікоў народных мас Заходняй Беларусі. Браніслаў Тарашкевіч, Сямён Рак-Міхайлоўскі, Пётр Мятла і Пётр Валашын атрымалі па 12 год турмы. Ім ставіўся ў віну намер адарваць ад Польшчы «ўсходнія крэсы». На судзе Тарашкевіч заявіў: «Мы хацелі быць людзьмі, але нам у гэтым адмовілі».

У турме ён працуе над карэннай перапрацоўкай сваёй «Беларускай граматыкі для школ» і выдае яе ў 1929 г., а таксама перакладае на беларускую мову «Ліяду» Гамера.

У астросе Тарашкевіч даведваецца, што ў 1928 г. ён абраны правядзейным членам Акадэміі навук БССР.

У 1929 г. апеляцыйны суд зменшыў Б.Тарашкевічу тэрмін да 6 гадоў, а ў 1930 г. спецыяльным распараджэннем прэзідэнта Польшчы ён быў выпушчаны з турмы і зноў пасяліўся ў Радашковічах, дзе жыла яго жонка з сынам і сваякамі. Браніслаў Тарашкевіч не пакінуў барацьбу. Па даручэнні ЦК КПЗБ ён канспіратыўна накіроўваў дзейнасць рэвалюцыйна-дэмакратычнай і нацыянальна-вызваленчай арганізацыі «Змаганне», аднак у лютым 1931 г. зноў быў арыштаваны і ў лістападзе 1932 г. асуджаны на 8 год турмы і 10 год пазбаўлення грамадзянскіх правоў. У Беларусі і краінах Еўропы паднялася хваля барацьбы за яго вызваленне. У верасні 1933 г. па абмене палітвязнямі Тарашкевіч, замест якога сваецкімі ўладамі быў вызвалены з Салавецкага лагера і перададзены польскаму боку беларускі драматург Ф.Аляхновіч, перасхаў жыць у СССР. Працаваў у Міжнародным аграрным інстытуте ў Маскве. 6 мая 1937 г. ён быў арыштаваны АДПУ СССР па сфальсіфікаванай справе так званага «Беларускага нацыянальнага цэнтра», 5 студзеня 1938 г. прыгавораны камісіяй Наркамата ўнутраных спраў СССР і пракурорам СССР («двойкай») да смяротнага пакарання, 29 лістапада таго ж года — расстраляны. Так заўчасна і недарэчна абарвалася жыццё аднаго з лепшых сыноў беларускага народа.

Браніслаў Адамавіч Тарашкевіч быў пасмяротна рэабілітаваны Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР 26.1.1957 г. «ў сувязі з адсутнасцю саставу злачынства».

Падрыхтавала Л.І.Карповіч.